

Dolge noči – potovanje v dan

I

Najprej moram povedati, da sem otrok kulturnega boja. Danes to besedno zvezo marsikdo rabi z nekakšnim užitkom ali celo z nostalgijo, kakor da bi označevala posebej slavno obdobje v novejši zgodovini katolištva na Slovenskem. Vendar noben kulturni boj v resnici ni bil slavno obdobje. Če že, je bil mračen, zadušljiv čas, ko smo bili – tam ob koncu devetdesetih – morda res za odtenek bolj prepričani v pravilnost “svoje” in v popolno zgrešenost “njihove” stvari, a razmišljanje o lastnih tegobah pod vladavino tako imenovanih liberalcev je hromilo vse druge ustvarjalne sile. Zato bi rad iz spomina odrinil vse tiste razgrete debate z obveznim dodatkom pene na ustih, pa kak zamah z roko proti sošolcu, ki je trdil, da se Cerkev nikakor ne sme polastiti največjega slovenskega bogastva, naših gozdov. Prav nič si ne želim nazaj v tiste čase, še najmanj zato, ker sem bil kot mnogi na obeh straneh kulturnobojnega igrišča prepričan, da bo tako stanje trajalo desetletja. Da bo še desetletja sicer mogoče biti katoličan in na vse pretege razkazovati katoliška čustva, da pa bo v širši javnosti katolištvo navzoče natanko v tolikšni meri, kot se bo zdelo prav tistim na oblasti. Ker so ti očitno vendarle precenili ljudski gnev na zaostalo Cerkev, so se razmere v zadnjih letih spremenile. V nekem trenutku se je bilo slovensko ljudstvo celo pripravljeno spraviti s svojo katoliško dediščino. Bojim se, da takrat ponujene roke nismo sprejeli na pravi način. Menim, da je skrajni čas, da se o tem pogovorimo in da morda še preprečimo zdrs v novi kulturni boj, ki ne bo nič bolj produktiven od prejšnjega. Če se to sploh še da.

II

Bilanca prejšnjega kulturnega boja je namreč po moji sodbi na katoliški strani porazna. Upam si celo trditi, da smo petim desetletjem, ki smo jih za zdrav razvoj izgubili v bivšem režimu, zgolj dodali še eno novo izgubljeno. Če se Cerkev v tem času ne bi vsaj institucionalno okrepila in razvila široke mreže različnih dejavnosti, bi bilo stanje še bolj alarmantno.

Razlogi za to so – kot vedno – večplastni. Velik del je zunanjih. O njih se govori pogosto in veliko, tako pogosto, da celo kot izgovor niso več posebno prepričljivi. Med notranjimi bi posebej izpostavil dva: na eni strani težave katoličanov s samimi seboj, na drugi strani pa težave z okolico, v kateri živijo.

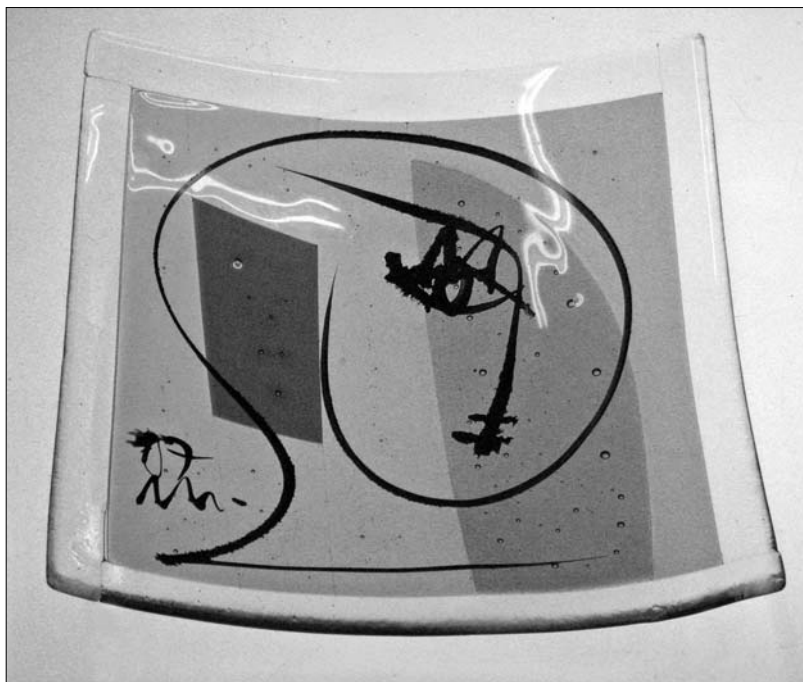
Oboje ni malo povezano z dejstvom, da je polstoletna vladavina totalitarizma pri nekaterem katoličanu ustvarila vtis, da bi se Bergerjev “sveti baldahin” v Sloveniji brez komunizma sploh ne zrušil. Res je, da bi se najbrž začel rušiti na drugih mestih in bi padel na kakšno drugo stran, ampak njegova podrtija tudi v prijetnejših zgodovinskih okoliščinah ne bi bila bistveno manjša. S totalitarizmom ali brez njega bi danes živeli v sekularizirani, poposvetnjeni družbi. V družbi, kjer 40 odstotkov ljudi nikoli ne zaide v cerkev in kjer jih kake tri četrtine z njo nimajo poglobljenega stika. To ni samo slovenska, to je stvarnost vsega tradicionalno krščanskega sveta. Kljub temu se lahko tako rekoč dnevno prepričamo o tem, da je stanje v Sloveniji vendarle drugačno. Težava ni v morebitnem pomanjkanju zagretil katoličanov; upal bi si celo reči, da je takih več kot v nekaterih sosednjih državah. Težava niti ni

v (morda znatno) višjem deležu militantnih nasprotnikov vsakega pojavljanja Cerkve in njenih vernikov v javnosti kot v veliki večini evropskih družb, kar je pač – in to pot popolnoma zares – dediščina naše komunistične preteklosti. Bistvena težava je, da ljudje, ki so do Cerkve in katolištva načeloma indiferentni – in so v veliki večini, kot domala povsod po zahodnem katoliškem svetu – ob vsakem spornem vprašanju raje potegnejo z militantnimi nasprotniki Cerkve. Za to pa že ni mogoče več kriviti zgolj komunizma. Ti ljudje imajo verjetno prav toliko stikov z institucionalno Cerkvijo in njenim obredjem kot indiferentneži v Avstriji ali Italiji. Kar jim manjka, je izkušnja javne navzočnosti katoličanov, ki bi v njih – kot v omenjenih državah – spodbujala rast pozitivne predstave o katolištvu in jim omogočala, da se, čeprav nanj niso več močno navezani, vendarle poi-

stovetijo z njegovo dediščino, ki jim je skupna z angažiranimi verniki.

Dobro, spet je potrebno iti v zgodovino in priznati, da polstoletna prisilna odsotnost vsega katoliškega – celo praznikov, ki so bili na Češkem ali Madžarskem denimo samoumevni – iz javnosti pri reševanju nakazane težave ni v pomoč. Ampak ravno nekateri dogodki iz zadnjih let odjuge postavljajo v čudno luč tudi stanje katoliškega duha na Slovenskem dolgo po družbenih spremembah, kakor koli mehke in nezadostne so že bile.

Priznam: katoličani praktično nimamo sodobnih zgledov, kako se v javnosti kot katoličani vesti. Tovrstni slavni zgledi so stari najmanj sedemdeset let. Vodijo na Bežigrad, na kongrese Kristusa Kralja, k likom Ušeničnika in Tomca. Nisem med tistimi, ki bi mislil, da je bilo s temi zglednimi osebami in dogodki v njihovem času kaj načelno narobe. Celo več,

Obraz angela, 2007. Iz serije poslikanih krožnikov, večbarvno taljeno steklo.

tudi sam v njih gledam imenitne predstavnike katoliške misli in katoliške zgodovine pri nas. Ampak drugače kot v letih najhujšega kulturnega boja konec devetdesetih nisem prepričan, da lahko današnjemu katoličanu povedo kaj bistvenega in odločilnega o njegovem času. Vmes se je vendarle zrušil sveti baldahin, Slovenija 2007 v domala nobenem oziru ni taka, kot je bila v času največjega razcveta predvojnega katolištva. Ne vem, ali je to dobro ali slabo, ker nisem doživel "dobrih starih časov", ampak tako je.

Če bi dediči navedenih imenitnih osebnosti po vojni mogli delovati v vsaj približno normalnih razmerah, sicer ne bi mogli zaustaviti razpadanja svetega baldahina, kot se to v Evropi ni posrečilo nikjer, bi pa verjetno zlahka ustvarili pogoje, v katerih bi katoliška Cerkev in katoliška dediščina v družbi ohranili ali pa z majhnimi spremembami na novo zasedli mesto njenega nespornega sestavnega dela. Pa se to kajpak ni moglo zgoditi. Namesto tega smo dobili katoličani zglede drugačnega pristopa k stvarnosti, zglede tako imenovanega "dialoga". Ti so bili taki, da ima lepa beseda dialog v našem besednjaku še zdaj negativen prizvok. Dialog je v tistih časih namreč pomenil popolno podreditev vsakršne krščanske misli uradni državni ideologiji, ki jo je bilo potrebno najprej na vse pretege poveličevati in se ji zahvaljevati za to, da je osvobodila našo Cerkev navezanosti na gnili meščanski red in na posvetne dobrine ter ji tako omogočila vnovično približevanje apostolskim idealom, šele v drugi vrsti pa je bilo moč povedati kaj o katolištvu, a še to samo v silno omejenih okvirih. V tem oziru je krščanski socializem, ki se je začel kot gibanje velikega upanja na prenovu v slovenskem katoliškem prostoru, izkazal kot grozljiv zgodovinski fiasko, saj se je večinoma zaključil v popolnem odpadu od Cerkve in v hlapčevskem razmerju do komunistične ideologije. Spet ni bilo povsod tako.

Ampak pri nas je bilo in tega dejstva ni mogoče spremeniti.

Presek teh dveh vrst zgledov iz preteklosti je ne čisto nepričakovano ustvaril mentaliteto, v kateri ni malo načela vse ali nič. Na ozadju sijajnih zgodovinskih podob izpred sedemdesetih let in strahu, da bi utegnili spet zdrsniti v stanje popolne odrinjenosti, nekakšne konservativne revolucije, ki je sledila dvanajstletni prevladi politične levice in je bila vidna na mnogih ravneh (tudi v renesansi narodnozabavne glasbe, ki smo ji priča), po mojem mnenju nismo znali prav izkoristiti. Raje smo se zatekali k razkazovanju mišic, pa najsi je šlo za Playboyjeve plakate, za priporočila ženskam o domnevni zdravstveni koristnosti bolj konservativnega oblačenja ali popolnoma neproduktivno zahtevo po plačljivem splavu. S tem smo se znova sami postavili v nezaželen položaj nekakšnih moralnih policajev in – kot se to rado zgodi – še sami prilili olje na ogenj že tako ukoreninjeni predstavi o Cerkvi kot ustanovi, ki jo najbolj od vsega skrbi spolna morala, druga vprašanja pa malo ali nič. Da je to področje že samo po sebi izrazito spolzko in se niti pri nas ni mogoče več zanašati na relativno zaprtost družbe kot varovalko pred neprijetnimi razmisleki o njem, menda ni treba izgubljati besed. Zato bi bilo tudi škoda na njem potratiti vse moči.

Omenjeno razkazovanje mišic, ki je bilo v zadnjih letih kar pogosto in javno odmevno, je pri mnogih katoličanih združeno z neprijetnim in samozadostnim prepričanjem, da lahko o vključevanju Cerkve in njenih ljudi v javnost presojujejo samo ljudje znotraj Cerkve, tudi če gre za povsem posvetne zadeve, kot sta gospodarstvo in finance. Katoličani se bomo morali pač navaditi, da vstopanje v javnost prinaša s seboj tudi nadležna vprašanja in da ni z vsako kritično mislijo na naš račun razžaljeno že vse krščanstvo. Žal pa je res ogromna večina tovrstnega pisanja

o katolištvu prežeta s tolikšno mero čisto elementarnega neznanja in ujčkanja starih predsodkov, da človek zlahka obupa nad celoto in se, kar je nevarna in sladka možnost, za teče v samozadovoljno prepričanje o popolni pravilnosti lastnih stališč. In že je tu začaran krog, ki onemogoča kakršno koli konstruktivno soočanje z družbo, ki ni več taka kot v mitičnih časih slovenskega katolištva. Mogoče smemo prav temu začaranemu krogu pripisati neizrabljene možnosti "konservativne revolucije" in vrnitev indiferentne večine, v nekem trenutku pripravljene revidirati svoje stališče o Cerkvi in katoličanih, na stare kulturnobojne položaje, kar se je morda najbolje videlo ob nedavni farsii z obnovitvijo Rožmanovega procesa. Še vedno srčno upam, da so slabemu rezultatu predsedniškega kandidata konservativne in katoliške provenience botrovale zvišane cene živil in predvsem njegove lastne napake, ne pa razprave v zvezi z docela povprečnim ljubljanskim škofom. Ampak bojim se, da se motim.

Prav deklarirani katoliški politiki so sicer poseben in morda najbolj boleč pokazatelj katoliškega neuspeha v zadnjem poldrugem desetletju. Očitno so nanje še posebej vplivali strahovi preteklosti. Drugače si je komaj razložiti čudno sprego potez, značilno za večino katoliških politikov pri nas. Čeprav vztrajanje na foteljih povezujemo s politiko nasploh, se mi zdi, da so slovenski katoličani med politiki v tej lastnosti še posebej blesteli. Zaradi nje so razpadale stranke, zaradi nje so bili pripravljene vstopati celo v najbolj čudne koalicije, resda pa je bilo to vstopanje vedno povezano s samimi na sebi hvalevredni premisleki o takšni ali drugačni mostogradnji, ki je obravnavanim politikom zagotavljala delež oblasti pogače tudi v časih, ko je oblast najbolj gnala kulturni boj. Druga lastnost, le na prvi pogled težko uskladjiva s prvo, je značilen ekshibicionizem, namenjen najbolj zagrizenim privržencem. Pred njimi in zanje

pa se nekateri katoličani v politiki niso sramovali niti najbolj skrajnih stališč in jih ni prav nič skrbelo, da utegnejo z njimi trajno ogroziti že tako nizek ugled katolištva v javnosti. Cilj je bil pri tem spet ohranjanje naklonjenosti volilne baze in s tem foteljev v težkih časih. Mnogi katoličani so nasledili njihovemu dozdevno nesebičnemu in odločnemu boju za katoliško stvar. Priznati je sicer potrebno, da so imeli ti politiki v takem ravnanju zglede celo pri nekaterih imenitnih predstavnikih hierarhije iz ne tako daljne preteklosti. Kronske sprichevalo dokajšnje jalovosti katoliške politike na Slovenskem je, da smo namesto sodobne krščanskodemokratske stranke dobili zgolj konfesionalno stranciico, ki bolj sodi v začetek 20. kot v 21. stoletje in po vsem videzu nikoli ne bo zmožna preseči desetine glasov na parlamentarnih volitvah (červavno jih bo tudi manj kot sedem odstotkov zelo težko dobila).

Gotovo manj opazna in škandalozna, dolgoročno pa vsaj po mojem mnenju nevarnejša je precej skromna aktualna navzočnost katoliškega in širše krščanskega v slovenski kulturi, tam, kjer sta imela ključno mesto od njenih začetkov. Seveda so še vedno ustvarjalci z vseh področij, ki izročilo nadaljujejo in tudi žanjejo precej uspehov, ampak zdi se, da jih je v *main streamu* vse manj. Medtem ko so duhovniki iz njega itak že davno izginili (o čemer bi bilo treba posebej spregovoriti), položaj ravno tako ni rožnat nasploh. Pa so bili katoličani kot Pregelj, brata Vodnik ali Stane Kregar še pred osemdesetimi leti nosilci naj-sodobnejših kulturnih tokov (zaradi česar tudi niso povsem izostali trki z uradno Cerkvijo). Zelo slabo bi bilo, če bi se katoliški kulturni okus spričo tega omejil zgolj na nekakšno domačijsko konservativnost, kar je bila v vseh obdobjih slovenske kulturne zgodovine njegova velika skušnjava. Slovenska kultura s svojim nezgrehljivim katoliškim pečatom (o katerem nas najbolj prepriča Cankar) je namreč

Obraz angela, 2007. Iz serije poslikanih krožnikov, večbarvno taljeno steklo.

ravno tisto polje, kjer bi se dalo najlažje najti pot do večine slovenskega življa, ki s Cerkvijo ni več povezan, ji pa tudi vsaj že *a priori* ne odreka sleherne vloge v družbi.

III

Če se po vsem povedanem navežem na načrtovani slovenski katoliški shod, bi rekel, da od njega pričakujem soočenje z navedenimi in s še številnimi drugimi premisleki. Menim, da mora biti predvsem primeren odgovor na današnje razmere, kakor so bili njegovi predhodniki odgovor na razmere v preteklosti. Zelo slabo bi bilo, ko bi jih skušali posnemati zgolj v njihovi triumfalnosti ali nekritično prevzemali njihove analize družbenih razmer. Za triumfalizem po dobrih petnajstih letih samostojnosti slovenski katoličani nimamo veliko razlogov, razmere pa so povsem drugačne kot ob zadnjem katoliškem shodu. Ob vseskozi ali vsaj večinoma nenaklonjeni

javni klimi smo k svoji neuveljavitvi v javnosti veliko prispevali sami, ker se nismo v zadostni meri hoteli zavedeti sprememb, ki so se zgodile. Morda je prav katoliški shod dobra priložnost, da se manj kot z zunanjimi okoliščinami ukvarjamo sami s seboj. Potem bomo tudi bolj usposobljeni za nujno delo razganjanja meglic nevednosti, ki, ker so bile načrtno spodbujane, kar zadeva katolištvo, še vedno prekrivajo večji del slovenskega prebivalstva in omogočajo preživetje starodavnim, atavističnim predsodkom in klišejem. Da je boj z njimi ena naših glavnih nalog, ne dvomim. A če se hočemo učinkovito spopasti z njimi, moramo najprej pomesti pred lastnim pragom in se predvsem odreči maksimalističnim zahtevam. Če nam to ne uspe, se bo dolga noč še kar nadaljevala in bomo še lep čas zgolj drseli iz enega kulturnega boja v drugega. Ker sem nekaj podobnega že doživel, si vse drugo želim prej kot to.